

KAKO JE POTJEH TRAJIO
ISTINU

I.

Bilo je to u vrlo davno doba. Na jednoj krčevini u staroj bukovoj gori živio starac Vjest sa svoja tri unuka. Desilo se, da je starac ostao sam sa svojom unučadi te ih othranio od malena. Bili pak unuci sad već poodrasli momčići, djedu do ramena i poviše ramena. Zvali se oni: Ljutiša, Marun i Potjeh.

Jednog jutra u proljeće ustade stari Vjest rano prije sunca, probudi svoja tri unuka i reče im da idu u šumu, gdje su lani med vadili, i da vide, kako li su pčelci prezimili i izlaze li već pčelice od zimskog sna. Marun, Ljutiša i Potjeh ustadoše, opremiše se i odoše.

Bijaše dobar komad puta do onoga mjesta, gdje bijahu pčelci. No sva tri brata poznavahu šumske prolaze, zato udoše sigurno i radosno u šumu. Nego u šumi bijaše još nekud tamno i nemilo, jer sunce još ne bješe granulo, niti se čule ptice ili zvjerke. Zato postade braći nekako strašno u ovoj tišini, jer se zorom prije sunca rado povlačio šumom, sve od krošnje do krošnje, zlobni Bjesomar, vladar svih šumskih bjesova.

Zato braća stadoše jedan drugoga ispitivati: što li sve ima po svijetu? No kako ne bijaše ni jedan od njih još nikada izišao iz one šume, nijesu jedan drugome znali da pripovijedaju o svijetu, i tako se još više obneveseliše. Ele, kako bi se malo obodрили, stadoše oni pjevati i ovako dozivati Svarožića, da izvede sunce:

Moj božiću Svarožiću,
Zlatno sunce, bijeli svijet!
Moj božiću Svarožiću,
Lunajlije, lunaj le!

Tako pjevajući šumom u sav glas iziđoše na jedno mjesto, sa kojega se vidjelo drugo brdo. Kad oni tamo, ali navrh onoga brda sine sjajnost, kakove još nikada ne bijahu vidjeli, a treptjela je kao zlatan barjak.

Protrnuše braća od čuda, a ona svjetlost iščezne s brda i stvori se bliže povrhu jednog velikog kamena, zatim još bliže povrhu stare lipe i napokon zasjaji kao čisto zlato upravo pred njima. I ukaza im se prekrasno momče u blistavu odijelu, a oko njega zlatna kabanica trepti kao zlatan barjak. Ne mogu braća ni da pogledaju u lice momčetu, nego pokriše oči rukama od velikog straha.

„Što me zovete, kad me se bojite, momčići ludovčići!“ — nasmija se blistavo momče, a bijaše ono Svarožić. „Svarožića zovete, Svarožića se bojite; bijeli svijet spominjete, bijelog svijeta ne poznate! Nego hajde da vam pokažem svijet: i zemlju i nebo i da vam rečem, što vam je suđeno“.

To reče Svarožić te omahnu zlatnom kabanicom i zahvati zlatnim skutom Ljutišu, Maruna i Potjeha. Omahnuo je Svarožić, vije se kabanica, a braća na skutu kabanice viju se i kruže s njom; viju, viju, kruže, kruže, a pred njima poče prolaziti cijeli svijet. Ponajprije vidješe sve blago i sva polja i sva dobra i sva bogatstva, što ih onda na svijetu bijaše. Pa onda viju, viju, kruže, kruže i vide sve vojske i sva koplja i sve sulice i sve vojskovođe i sve plijenove, što ih tada na svijetu bijaše. Pa onda još jače viju, viju, kruže, kruže i odjedared vide sve zvijezde i sve zvjezdice i mjesec i Vlašiće i vjetar i sve oblake. Od tolikog viđenja sve se smutilo braći, a ono kabanica sveudilj trepti i šumi i šušti kao zlatan barjak. Jedva u neke nekavice otpusti se zlatan skut, a Ljutiša, Marun i Potjeh nađoše se opet na tratini. Pred njima zlatno momče Svarožić stoji kao i prije i ovako im kaže:

— „Evo, sada ste, momčići ludovčići, vidjeli sve, što na svijetu ima. A sad čujte, što vam je suđeno i što treba da radite za svoju sreću“.

Čim on to reče, a braća se još više uplašise i dobro napnu

pamet i uši, kako bi sve točno upamtili. — Al uto Svarožić već bijaše progovorio:

— „Evo, što vam je raditi: ostanite na krčevini i ne ostavljajte djeda, dok on vas ne ostavi, i ne idite u svijet ni za dobrim ni za lošim poslom, dok ne vratite ljubav djedu“. Kad ovo izreče Svarožić, omahne kabanicom i nestane ga, kao da ga nikad bilo nije, a u šumi nastaje bijeli dan.

Ovo sve slušao i gledao Bjesomar, vladar šumskih bjesova. Bijaše se on došuljao kao magla, sve od krošnje do krošnje, za braćom te se sakrio među granama stare bukve.

Već odavna bijaše Bjesomar zamrzio starca Vjesta. Zamrzio ga, kako pogana čeljad mrzi pravedna čovjeka, a zamrzio ga ponajviše poradi toga, što starac bijaše na krčevini zaveo sveti ogranak, da se nikad ne gasi. A Bjesomaru se ljuto kašljalo od svetoga dima.

Ne svidje se dakle Bjesomaru, da braća poslušaju Svarožića te da ostanu uz djeda i da ga služe, nego on zamisli, da naudi Vjestu i da mu kakogod pobuni unučad.

Zato, kad se Ljutiša, Marun i Potjeh osvijestiše od onolikog čuda i kad se podigoše da pođu kući, Bjesomar brže bolje, kao oblak sa vjetrom, strugne u šumski dol, gdje bijaše velika rakita. U rakiti pak sve puno bjesova. Sitni, nakazni, guravi, mrljavi, razroki i svakojaki, igrali se oni po rakiti. Tako oni zviždali, pištali, ciculjigali i lakrdijali. Bijahu oni luda i bezglava čeljad, koja niti je za koji posao, niti može kome nauditi, dok ih koji čovjek ne primi k sebi. Ovo pak naumi Bjesomar.

Zato on izabere trojicu od njih i zapovjedi im, da pođu tamo i da zaskoče svaki pojednoga od one braće i da gledaju, kako li će po njima nauditi starome Vjestu.

Dok Bjesomar tako biraše bjesove, dotle Marun, Ljutiša i Potjeh idahu putem, a bijahu tako uplašeni te nijesu upamtili ni ono, što su gledali leteći, ni ono, što im bješe rekao Svarožić.

Došav pred kolibu sjedoše na kamen i kazivahu djedu, što im se desilo.

— „A što si vidio leteći i što ti je kazao Svarožić?“ — upita Vjest najstarijega unuka Maruna. Našao se Marun u neprilici, jer ne bijaše ništa upamtio, niti se mogaše dosjetiti, što li mu je rekao Svarožić. No ispod kamena, na kojem sjedahu, iziđe mali bijes, sasvim malen, nakazan i rogat, a siv kao miš.

Potegnu bijes Maruna odostrag za košulju i šapnu mu: „Reci: vidio sam silena bogatstva, stotinu pčelaca, kolibu od drva tesanoga i mnogo krzna najskupljega. I rekao mi Svarožić: bit ću najbogatiji među braćom“.

Marun i ne promisli, je li istina, što mu bijes govori, nego se obradova i onda reče djedu, kako mu bijes šaptaše. Čim on reče, a bijes mu skoči u torbu, sakrije se u jedan kut torbe i ostane tamo.

Upita Vjest drugog unuka Ljutišu, što li je vidio leteći i što li kaza Svarožić? — I Ljutiša nije ništa vidio i ništa upamtio. No ispod kamena iziđe drugi bijes, sasvim malen, ružan, nakazan i rogat, a sur kao tvorić. Povuče bijes Ljutišu odostrag za košulju i šapnu mu: „Reci: vidio sam mnogo ljudi oružanih, mnogo lukova i strjelica i mnogo robova okovanih. I rekao mi Svarožić: bit ćeš najsilniji među braćom svojom“.

Ljutiša kao i Marun ništa ne promisli, nego bijaše veoma radostan i slaže djedu, kako mu bijes šaptaše. A bijes mu odmah zaskoči za vrat, puzne mu u košulju, sakrije se u njedrima i ostane tamo.

Sad upita djed najmlađega unuka, Potjeha; no i on nije ništa upamtio. Al iziđe ispod kamena treći bijes, najmlađi, najružniji, rogat u velike rogove, a crn kao krtica.

Povuče bijes Potjeha za košulju i šapnu: „Reci: sve nebo i sve zvijezde i sve oblake sam upoznao. I reče mi Svarožić: bit ćeš mudrac najveći i razumjet ćeš, što govore vjetrovi i što kazuju zvijezde“.

Ali Potjeh vrlo ljubljaha istinu, zato ne htjede da poslušah bijesa, niti da laže djedu, nego otepe bijesa nogom i reče djedu:

— „Ne znam, djede, ni što sam vidio, ni što sam čuo“.

Zacviči bijes, ugrize Potjeha za nogu i puznu kao gušter pod kamen. — Potjeh pak odmah uze travu najljuću i poveže nogu, kako bi brže zacijelila.

II.

ada Potjeh onako nogom otepe bijesa, uteče bijes najprije pod kamen, a onda se odšulja u travu te kroz travu odskače u šumu a iz šume u rakitu.

Dode bijes pred Bjesomara pa drščući od straha reče: „Bjesomare, ljuti care, evo nisam mogao da zaskočim momka, kojega si mi odredio“.

Razljuti se strahovito Bjesomar, jer on poznaše ono troje braće, pak se ponajviše i bojao Potjeha, da će se istini dosjetiti. A dosjeti li se on istini, onda se Bjesomar lje ne će riješiti ni starca Vjesta ni svetoga ognja.

Uhvati dakle ljuti Bjesomar bijesa za rog, podigne ga u zrak i ispraši ga dobro brezovačom.

— „Idi tamo“, viknu on tada, „idi tamo do onoga momka i jao si ga tebi, dosjeti li se istini“.

Pusti iza ovih riječi Bjesomar bijesa, a ovaj, uplašen kao sinja kukavica, čučao tri dana u rakiti te smišljao i razmišljao: kako li će obaviti tešku zapovijed? „Bit će meni taman ista muka sa Potjehom, kao Potjehu sa mnom“, mišljaše bijes. On pak bijaše pusti lakrdijaš, pak mu se nikako nije račilo na teški posao.

Dok je on tako čučao u rakiti, dotle ona druga dvojica bjesova, jedan u torbi Marunovoj a drugi u njedrima Ljutišinim, bijahu već na poslu. Marun i Ljutiša počеше od onog dana lutati po gori i dolinama i malo kada noćivahu u kolibi — i to sve radi bjesova.

Šćućurio se bijes na dnu torbe Marunove, a taj je bijes volio bogatstvo negoli svoj desni rog.

Bode on dakle Maruna po vas dan rogom u bokove i sve ga nagoni i sve mu cvili: „Hajde žurno, hajde! Treba da se traži,

treba da se nađe! Da tražimo pčelce, da skupljamo meda, da djelamo rovaš od stotinu reda!"

Ovo govorio bijes, jer se u ono doba urezivalo na rovaše, koliko bi tko obogatio.

Ljutišu pak bocka rogom bijes u njedrima, a taj je bijes hotio da bude najjači među svima i gospodar svemu svijetu. Goni i nagoni dakle on Ljutišu, da ide šumom tražiti mlade grabiće i tanane javore, da od njih izradi junački pribor i oružje. „Hajde žurno, hajde! Treba da se traži, treba da se nađe: koplje, luk i strijela po junačkoj ćudi, da strepe pred nama i zvijeri i ljudi!" — cvilio bijes.

Slušali Ljutiša i Marun svoje bjesove i eto tako lutahu za svojim poslom, kako ih bjesovi putili.

Potjeh pak onoga dana i još tri dana ostane uz djeda i podjedno misli i razmišlja: što li mu bješe Svarožić rekao? Jer Potjeh hoćase da djedu istinu kaže, ali, eto, nikako da joj se dosjeti.

Tako dan, tako dva, tako tri. Kad al treći dan reći će Potjeh djedu:

„Zbogom, djede, odoh ja u goru i ne vraćam se, dok se ne dosjetim istini, pa makar trajalo deset godina."

Vjest bijaše sijed starac, te mu na svijetu ne bijaše stalo ni do čega, jedino do njegova unuka Potjeha, kojega je ljubio i milovao kao uveli list rosicu. Zato on protrne i reče:

„Što li će meni, sinko, ta istina, kad ja, sijedi starac, mogu tri puta umrijeti, dok joj se ti dosjetiš?"

Tako reče i još se ražali više u srcu negoli u govoru i pomisli: „Kako li me dijete ostavlja!"

Al Potjeh odgovori:

„Idem, djede, jer sam tako smislio da je pravedno."

Vjest bijaše mudar starac i pomisli: „Možda u ovome djetetu ima više mudrosti negoli u staračkoj glavi. Ako li pak jadan sağriješi na meni, morat će okajati na sebi, jer je pravedan i blagosoven." Kad to pomisli Vjest, još se više rastuži, no ništa više ne reče, nego se izljubi s unukom i pusti ga da ide, kuda bijaše nakanio.

Potjeha pak jako zaboli srce za djedom i malo, malo, te bi se na pragu predomislio i ostao uz djeda. No onda se silom otkine, kako bijaše odlučio, i pode u goru.

Dok se Potjeh tako rastajao od djeda, dotle se i onaj bijes iz rakite nakanio da se prihvati svoга teškog posla i pošao do krčevine, da kakogod zaskoči Potjeha.

Ide dakle Potjeh u goru, a oborio glavu; kad on do prvog kamena, a pred njega bane onaj bijes.

„E, to je onaj isti“, pomisli Potjeh, „sasvim malen, nakazan, crn kao krtica, a rogat u velike rogove.“

Stane dakle bijes Potjehu na put i ne daje mu proći. Razljuti se Potjeh na ovo malo nakaze, što mu smeta, pa podigne kamen, baci se na bijesa te ga zgoti upravo među rogove. — „Ubio sam ga!“ — pomisli Potjeh.

Al kad pogleda tamo, a bijes živ i zdrav i još mu narasla dva roga na onome mjestu, gdje ga je kamen udario.

„E, taj se ne tjera kamenom“, reče Potjeh sam sebi, pa obađe bijesa i pode dalje svojim putem. A bijes i opet skoči pred njega te sad slijeva sad zdesna trči i skače stazom pred Potjehom kao zec.

Tako oni stigoše do jednog mjesta, koje bijaše kao mala ravan među stjenama, a vrlo kamenita. — Na jednoj strani bijaše zdenac. — „Ovdje ću ostati“, pomisli Potjeh i odmah prostre kožuh pod divljaku jabuku i sjede, da razmišlja i da se u ovome miru dosjeti: što li mu bijaše uistinu kazao Svarožić.

Al kad to vidje bijes, sjede upravo pred Potjeha pod grm i stade praviti svoje blezgarije i dosađivati mu. Pušta bijes Potjehu guštere pod noge, baca mu čičke na košulju i nagoni mu skakavce u rukav.

— „Ovo je naopako, jadan!“ — pomisli Potjeh, kad je to trajalo već neko doba. „Ostavio sam mudra djeda, rođenu braću i rodnu kolibu, kako bih se na miru dosjetio istini, a sad evo dangubim vrijeme sa ovom roгатom besposlicom.“

No kako bijaše došao po čestitom poslu, pomisli, da je najpravije, da ipak ovdje ostane.

III.

ako poživješe Potjeh i bijes zajedno na kamenitom zara-
vanku, i kako prvog dana tako i svaki dan: bijes kvari
i ometa posao Potjehu.

Istom svane lijepo jutro, a Potjeh ustane od sna i raduje se:
„Tiha li dana, radosti moja! Danas ću se dosjetiti istini!“ Al eto, već
se sa divljake prosipa puna šaka jabuka po Potjehu, te mu sva glava
zveči i sve mu se misli pometu. A ona se nagrda sa divljake smije
i prenemaže od smijeha. — Il se opet Potjeh u hladu ponajbolje za-
misli, i sve mu se čini: „Eto, eto, sad će mi sinuti u pameti, sad ću
se domisliti istini!“ — A ono bijes u onaj čas izdaleka namjeri sa
bazgovom cijevi i polije Potjeha mlazom one hladne vodice, te mu
se odmah izgubi u glavi, što god bijaše smislio.

I što god ima ludorije, što god ima blezgarije, to bijes po zara-
vanku stvara. A još bi nekako i bilo, da se nije Potjehu nekuda i
miljelo gledati ove ludorije. Koliko promišlja o svom poslu, toliko mu
se oči otimaju, da gleda, što li sve stvara ono ludo čeljade.

Dogrdilo to već i samomu Potjehu, jer ga sve više želja mori,
da se k djedu vrati, a vidi, da se uz ovog bijesa nikada ne će do-
sjetiti istini.

— „Moram se ja njega riješiti“, odluči Potjeh.

Ele, jednoga jutra zamislio bijes novu dangubu. Popeo se on na
vrh stijene, na kojoj bijaše strma vododerina u kamenu, zajašio
glatki klipić i spustio se po vododerini kao munja. Omili bijesu
odmah ta igra kao nijedna druga, te mu se prohtjelo društva za
nju. Uze on dakle travu i zazviždi u travu preko stijene i šume, a
ono iz grmlja, kamenja, iz rakite i šaša dotrkaše, dodipaše sve mali
bjesovi kao onaj prvi. On njima zapovijeda, a oni svaki uhvatiše po
klipić, pa na stijenu. Pa da vidiš, kad sjedoše na klipice, te kad po-
letješe niz vododerinu! A bilo ih svake ruke i svakog plemena bje-
sovskoga. Crveni kao crvendaći, zeleni kao zelembaći, rutavi kao
janje, голуšavi kao žabe, rogati kao puž, šušati kao miš. Takovi oni
lete niz vododerinu na svojim klipićima, kao luda vojska na ludim ko-

njima. Lete niza stijenu, jedan drugomu za petama i ne zaustavljaju se do pol zaravanka, gdje ležaše velik kamen, sav obrastao mahovinom. Tu se zaustavljaju na mahovini te se od velikog zamaha i od puste ludorije koprcaju jedan preko drugoga.

Tako se spušta i hohoće luda družba dva tri puta, a u Potjehu sve jedna misao drugu goni: i gledao bi ih i smijao bi im se, a opet ga jad hvata, što mu toliku halabuku dižu, pa tko bi se u njoj domislio istini! Amo tamo, amo tamo, al onda odluči Potjeh: „E, nema smijeha ni šaranja, ja se tih danguba riješiti moram, jer uz njih badava sam došao ovamo“.

A Potjeh je opazio, da sa vododerine silaze klipici baš pravcem prema zdencu, pa da nema onoga kamena sa mahovinom, odoše bjesovi strmoglavce u zdenac. Prikuči se dakle Potjeh onomu kamenu, te kad se bjesovi opet uz hohot i grohot spustiše na svojim klipicima niz stijenu, a moj ti Potjeh brže odvali onaj kamen, i poleti luda vojska pravcem do zdenca. — Do zdenca pa u zdenac, naglavce sve jedan za drugim, sve jedan preko drugoga: i crveni kao crvenđaci, i zeleni kao zelembaći, i rutavi kao janje, i golišavi kao žabe, i rogati kao puž, i šušati kao miš, a prvi među njima onaj, koji se bješe Potjeha nadovezao.

A Potjeh odmah navalio onaj kamen na bunar, i eto tako se uhvatiše bjesovi kao muhe u loncu.

Obveseli se Potjeh, kako li se riješio bjesova, pa ode da sjedne i da se sada na miru dosjeti istini.

Al jao si ga njemu, jer se u zdencu počеше vrtjeti i bjesniti bjesovi kao još nikada. — Iz zdenca počеше na sve pukotine iskakivati sitni plamećci, što su ih od ljute muke bacali bjesovi. — Stadoše žišci skakutati i titrati oko zdenca te Potjehu odmah zakruži glava. Zatvori Potjeh zato oči, da mu ne smetaju žišci.

Al ono u zdencu tolika galama, buka, piska i lupa, cvil i lavež, kucanje i zapomaganje, da Potjehu sve uši pucaju, pa gdje bi mogao o čem da misli! — Zato on začepi uši, da ne čuje.

Al onda počē do njega pridolaziti para i sumpor i čađa, što su ih

u smrtnoj stisci puštali na pukotine zdenca bjesovi. — Okruži čada i sumpor Potjeha i stade ga tušiti i gušiti.

Spozna dakle Potjeh, da tu nema hasne. „E sada vidim bolan: poklopljeni bjesovi sto puta gori od puštenih“, reče Potjeh. „Pa hajde da ih pustim, kad ih se ne mogu riješiti. Opet mi je lakše uz njihovu lakrdiju, negoli uz toliko zapomaganje!“

Ode on dakle tamo i otklopi kamen, a uplašeni bjesovi ko divlje mačke poiskakaše na sve strane i utekoše kud koji u goru i nikada ih više na zaravanak.

Ostade samo onaj jedan, crn kao krtica a rogat u velike rogove, jer on od straha pred Bjesomarom nikako nije smio da ostavi Potjeha.

Nego i on se od onoga dana nekuda malo smirio i više poštovaše Potjeha nego dosele.

I tako se njih dva nekako pogode: obiknu jedan na drugoga i stanu živjeti jedan uz drugoga.

Al eto već minulo gotovo i godinu dana, a Potjeh još ni izdaleka da se domisli istini: što li mu zapravo bijaše rekao Svarožić?

Kad već godina blizu, al bijesu počelo dozlogrdivati.

— „Dokle ću ja ovako ovdje bivati?“ pomisli on. Stoga jedne večeri, kad je Potjeh baš bio nakanio, da zaspi, dođe bijes do njega i reče:

— „A kako ti to, golube, sjediš ovdje već malo ne godinu dana i što će to tebi? Eno ti možda djed na krčevini već i umr'o za to vrijeme!“

Zaboli Potjeha srce, kao da ga iglom ubolo — al on reče: — „Eto, tako sam odlučio da ne idem odavle, dok ne doznam istine, jer je istina preča od svega.“ Tako reče Potjeh, jer on bijaše pravedan i blagosoven.

No Potjeha se duboko kosnulo, što je bijes spomenuo o djedu, i cijele noći ne mogoše Potjeh da zaspi, nego se kida i lomi i sve misli: kako li je sa djedom, sa milim starcem njegovim?

IV.

Djed pak življaše za to vrijeme na krčevini sa Marunom i Ljutišom, ali bijaše život okrenuo žalosno po djeda. — Nijesu marili unuci za djeda, niti nastojali oko njega. Niti mu dozivali dobra jutra ni lake noći, nego jednako hodali za svojim poslovima i slušali svoje bjesove u torbi i njedrima.

Donosio Marun svaki dan nove pčelce iz šume, tesao i otesao grede, gradio i sagradio novu kolibu. A ponajpače izdjelao deset rovaša i svaki dan broji i prebraja: kad će se rovaši ispuniti?

Ljutiša pak hodao po lovu i razboju, donosio krzna i divljači, dovlačio plijena i blaga, a jednoğa dana doveo i dva roba zarobljena, da služe i poslužuju braću po vas dan.

Teško i nemilo bivalo djedu Vjestu uza sve ovo, a teško i sve nemilije gledali unuci na starca. Što će im starac, kad ne da, da se ruši ona stara, odrpana koliba? Što će im starac, kad ne će da ga služe robovi nego sramoti unučad te sam drva cijepa i sam donosi vodu sa kladenca? — Tako došlo, te štoĝod bilo na starcu, sve smetalo unucima, pa i to, što je starac jednako prilagao svaki dan po cjepanicu svetom ognju.

Opazio dobro starac Vjest, kuda sve to ide i da će se njemu doskora raditi o glavi. Ništa ne požali za životom, jer što će mu život, nego požali, što će umrijeti a da ne vidi Potjeha, blagosloveno dijete svoje, radost starosti svoje.

Jedne večeri dakle (a bijaše to baš one večeri, kad se Potjeh onako lomio radi djeda) reče Marun Ljutiši: — „Hajde, brate, da se riješimo djeda. U tebe je oružje, dočekaj ga na kladencu pa ga smakni.“

Ovo najpače govoraše Marun, jer mu se htjelo pod svaku cijenu stare kolibe, da na onome mjestu podigne pčelinjak. — „Ne mogu, brate“, odvrati Ljutiša, kojemu na krvi i na razboju ne bijaše toliko otvrdnulo srce, koliko Marunu na bogatstvu i rovašima.

Al Marun nikako ne popušta, jer mu bijes u torbi jednako šapće i došapćuje. Vidio bijes u Marunovoj torbi, da će on prvi maknuti

Vjesta sa ovoĝa svijeta i tako steći veliku hvalu pred Bjesomarem.

Nagovara dakle Marun Ljutišu, al Ljutiša nikako ne htjede da svojom rukom ubije djeda. Složiše se dakle i dogovoriše napokon, da će još iste večeri potpaliti staru kolibu. Neka izgori ona i u njoj starac.

Kad se sve na krčevini smirilo, odaslaše oni dakle robove, neka čuvaju te noći u šumi stupice. Braća pak odšuljaju se do kolibe Vjestove, zatvore izvana vrata teškim klinom, kako ne bi djed utekao iz plamena, i podmetnu vatru pod sva četiri ušaka.

Kad bijaše sve gotovo, odoše oni daleko u goru, da ne čuju djedovo zapomaĝanje. Dogovoriše se, da će obaći čitavu planinu kolika je, kako se ne bi vratili do jutra, dok bude sve gotovo: i djed i koliba spaljeni.

Odoše oni, a vatra polako stade lizati oko uglova. No ono bila stara orahovina, tvrda kao kamen, te plamen sve oko nje liže i oblizuje, ali ne može da je zahvati. Istom kasno u noć uhvati se vatra krova.

Probudi se starac Vjest, otvori oči i vidi, da mu krov nad glavom gori. Ustade i pođe do vrata, pa kad nađe, da su teškim klinom zamandaljena, odmah znadijaše, čiji je posao.

— „Oj, djeco moja, bokci moji!“ — reče starac. „Iz srdaca vaših vadite, a na rovaše mećete. A gledajte: još vam rovaši nisu puni i mnogo čislo na njima fali, a srca ste već do dna ispraznili, kad eto palite djeda i rodnu kolibu.“

To pomisli djed Vjest o Marunu i Ljutiši i više o njima ni jedne ne pomisli, niti se radi njih ražali, nego pođe da sjedne i da spojno sačeka smrt.

Sjedne on dakle na škrinju i zamisli se o svom dugom životu. I štoĝod je bilo u životu, ništa mu se ne učini teško, jedino to, što u svom smrtnom času nema uza se Potjeha, ljubljeno dijete svoje, koje ga je toliko ražalilo.

Dok on tako razmišljaše, dotle je stajao već sav krov u plamenu kao baklja.

Gorjele i progorjele grede, stale pucati tavanice. Progorjele, popucale, pa se sa obje strane kraj starca urušile i grede i tavanice sa plamenom u izbu. Okružio plamen Vjesta, raskrio se krov nad njime, vidjelo se gdje se zora po nebu razilazi pred suncem. Ustade stari Vjest, podiže ruke i oči k nebu i tako čekaše, da plamen odnese sa ovođa svijeta i njega starca i staru kolibu njegovu.

V.

oško se izmučio one noći Potjeh, a kad zora stade svitati, pođe on do zdenca, da ohladi vruće obraze.

Upravo sunce na nebo, a Potjeh prišao zdencu. Kako k zdencu, al iz vode zasjaji svjetlost. Zasjaji, podiže se, te kraj zdenca stade pred Potjeha prekrasno momče u zlatnom odijelu. A bijaše ono Svarožić.

Protrne od radosti Potjeh i reče :

— „Moj božiću Svarožiću, koliko te čekam! Reci mi jadnome, što li mi ono reče da imam činiti? Evo se ovdje kinim i mučim i dozivam svu mudrost godinu dana — i nikako da se dosjetim istini!“

Kad on to reče, Svarožić nekud zlovoljno strese glavom i zlatnim pramom.

— „Ej momčiću, momčiću! Rekao sam ti, da ostaneš uz djeda svođa, dok mu ljubav ne vratiš, i da ga ne ostavljaš, dok on tebe ne ostavi,“ — reče Svarožić.

A onda još reče :

— „Mislio sam, da si ti najmudriji od braće, a eto ti baš i jesi najluđi. Kiniš se i mučiš i dozivaš mudrost godinu dana, da doznaš istinu. A da si poslušao srce svoje, kad ti je na pragu kolibe govorilo, da se povратиš i da ne ostavljaš djeda, eto ti, jadan, istine i bez mudrosti!“

Tako reče Svarožić i još jedared zlovoljno strese glavom i zlatnim pramom, pa se ogrnu zlatnom kabanicom i nestade ga.

Zastidjen i zatečen ostade Potjeh sam uza zdenac, a iza kamena smijao se onaj lakrdijaš, onaj bijes: sasvim malen, nakazan i rogat u velike rogove. Dopalo se bijesu, gdje Svarožić onako postidi Potjeha, koji bijaše toliko pravedan. Kad se Potjeh povratio od prve zabune, kliknu on radosno:

— „Brže da se umijem i da poletim do miloga starca svoga.“ To reče i prikuči se zdencu, da se umije. Nagnu se Potjeh da zahvati vode, nagnu se odviše, oskliznu se i padne u zdenac.

Padne u zdenac i utopi se.

VI.

skoči bijes iza kamena, skoči na rub zdenca i pogleda, da na svoje oči vidi, je li istina, što mu se učinilo.

Jest, utopio se Potjeh, eno ga, leži na dnu vode, bijel kao vosak.

— „Oje oj!“ zacviči bijes, koji bijaše posve ludo čeljade — „Oje oj! danas selim, brate moj!“

Cičao bijes, da je sve zvonilo sa onih stijena oko zaravanka. A onda se upre o onaj kamen, koji bijaše oslonjen na rub zdenca, a kamen se prevali i dobro poklopi zdenac. Pa onda još povrh kamena baci bijes kožuh Potjehov, pa još na kožuh sjedne on sam, pa onda stade igrati i skakati po kožuhu:

„Oje oj! Oje oj! dovršen je poso moj!“ — ciči bijes.

Malo, malo igrao po kožuhu, malo, malo cičao.

Al kad se već bješe umorio, ogleda se po zaravanku — i nekuda mu čudno budne.

Naučio se bijes na Potjeha i nikada još nije imao tako lagodnog živovanja kao uz ovog pravednika. Uz njega je po miloj volji lakrdijao, niti mu je tko zanovijetao, niti mu tko zapovijedao. A sad, pomisli li pravo, treba da se vrati u rakitu, u ono blato, do ljutog cara

Bjesomara, a među pet stotina bjesova, sve samih bijesnih priča, kao što i on sam bijaše.

Bijaše on tomu odvikao. Promisli on, promisli malo, snuždi se, snuždi malo — pa sve jače. I što bi dlanom o dlan udario, eno ga, ludo i bezglavo čeljade, što čas prije klikovaše, stade sada plakati i revati i valjati se po onom kožuhu od ljutoga jada.

Reve on i zavija, te ono ništa ne bijaše, što je prije cicao. Bijes kao bijes: kad reve, onda baš reve — i sve čupa dlake sa onoga kožuha i valja se po njemu, kao da je s uma sišao.

U taj čas stigoše na zaravanak Ljutiša i Marun.

Bjehu oni obašli svu goru te se sada vraćahu kući na krčevinu, da vide je li djed sretno izgorio sa kolibom. Tako na povratku stigoše na zaravanak, gdje ih još nikada nije bilo.

Čuju Ljutiša i Marun cvilež i vide kožuh Potjehov, i odmah pomisle, nije li Potjeh kakogođ zaglavio.

No baš se i ne ražališe za bratom, jer oni ne mogahu ni za kim da žale, dok nose bjesove uza se.

Ali uto se počеше vrpolti njihovi bjesovi, jer su začuli, gdje im onaj drug onoliko zavija. A ne bijaše nigdje složnijeg naroda ni vjernijih drugova u nevolji negoli bijahu bjesovi. Po rakiti se pru i kezmaju, al u nevolji jedan za drugog glavu daje.

Uzvrpoljili se dakle oni, uznemirili, načulili uši, pa onda izviri jedan iz torbe, a drugi iz njedara. I kako izviriše, odmah opaze: valja se brajan njihov s nekime, zavija i reve i samo se vidi kako dlake frcaju.

— „Razdere ga strašno zvijere!“ viknuše uprepašteni bjesovi, iskočiše iz torbe i njedara te pohitiše do druga svoga.

Kad oni tamo, al onaj se na kožuhu prenemaže i sve viče:

— „Pogibe onaj momak! Pogibe onaj momak!“ Tišaju bjesovi druga, misle: trn mu je u peti, ili mu komarica u uhu — jer oni ne bijahu živjeli uz onog pravednika te za drugo ne znađahu da se cvili.

Al onaj jednako reve, i ne možeš svoga glasa čuti niti ga možeš smiriti.

*Obiteljska knjižnica
Josip Golubić*

17 Zagreb, Remetinec 2 2

A bjesovi u sto muka, što će s njime? A ne mogu da ga ostave u ovoj nevolji. Smisle napokon: uhvate svaki po rukav od kožuha i odvuku kožuh i na njemu druga te tako otkasaju u šumu, a iz šume u rakit u do Bjesomara.

Ljutiša i Marun pak po prvi put nakon godine dana nađoše se bez svojih bjesova. Kad bjesovi od njih odskočili, braći se u isti čas učinilo, kao da su godinu dana slijepi svijetom hodali i kao da su ovog časa na zaravanku opet progledali.

Pogledaše se kao u beznanju, pogledaše se, jer odmah upознаše, kakovu su grjehotu na djedu počinili.

— „Brate! rode!“ — kliknuše jedan drugome, — „da poletimo, da spasemo djeda“.

I poletješe, kao da su im krila sokolova, do krčevine.

Stignu oni do krčevine, a ono koliba bez krova, a iz izbe plamen kao stup. Samo joj stoje zidovi i vrata, teškim klinom zaklenjena.

Dohrle braća, odbiju klin, nasrnu u izbu i iznesu na svojim rukama iz plamena starca, kojemu taman bijaše plamen obuhvatio noge.

Iznesu Ljutiša i Marun djeda, polože ga na ledinu i stajahu kraj njega, a ne smiju ni riječi da progovore.

Malo potrajalo, otvori starac oči i kad ih ugleda, ništa ne reče njima, nego upita:

— „Jeste li gdje god u gori našli Potjeha?“

— „Nismo, djede“, — odvrata braća i ne smiju da u oči djedu glede. „Eno poginu Potjeh, utopi se jutros u zdencu. Nego nama, djede, oprostí, a mi ćemo te služiti i nastojati kao robovi“.

Kad oni ovo rekoše, uspravi se djed Vjest i ustane na noge.

— „Vama je, djeco moja, vidim, oprošteno, jer eto živi ostate. Al onaj, koji najpravedniji bijaše, onaj morade životom okajati svoju krivicu. Hajde, djeco, vodite me, da vidim, gdje je poginuo“.

Skrušeno poslušao Marun i Ljutiša, uzeše djeda pod ruku i povedoše ga spram zaravanka.

Tek što su malo išli, opaze, da su zašli i da na tom putu još nikada ne bijahu. Rekoše djedu, no on kaže, da pođu dalje tim putem

SVIJETLO SVAROŽIĆEVO.

Tako stigoše do jedne strmine, a na strminu vodio put sve do grebena.

— „Umrijet će nam djeda ovaki slab na ovoj strmini“, — šaptahu braća.

Al starac Vjest samo reče: „Hajdemo, djeco, kud put ide“.

I oni se stadoše verati putem, a starac sve sinjiji i bljeđi u licu. A gore na grebenu sve nešto milo zuji i bruji i blista i sjaji.

Kad oni na greben, ali onijemiše i skameniše se od čuda i strave.

Pred njima ni gore ni doline, ni brda ni ravnine ni ničega, nego se pružio bijeli oblak kao bijelo more. Bijeli oblak, a po njemu rumen oblačak. Na rumenom oblačku stakleno brdo, na staklenom brdu zlatan dvor, a do dvora široke stube vode.

Bijaše ono zlatan dvor Svarožića. Iz dvora mila sjajnost blista: što od rumenog oblačka, što od staklenog brda a što od onog suhog zlata, al ponajviše sa prozora od dvorane sjaji. Jer tamo sjede uzvanici Svarožićevi na okupu te iz zlatnih kupa zdravlje nazdravljaju onome, koji im novi pridolazi.

Al Svarožić niti uziva niti u dvor pušta ikoga, koji krivinu kakovu na duši nosi. Zato se u dvorani sakupila družba plemenita i uzorita, pa od nje na prozore ona svjetlost sjaji.

Na grebenu stoji djed Vjest sa unucima — zanijemili pa u ono čudo gledaju. Gledaju — kad al odjednom opaze, gdje na onim stubama do dvora neko sjedi. Pokrio lice rukama te plače.

Pogleda starac, pogleda bolje i upozna: ono je Potjeh.

Zatrepti duša u starca, osovi se i zovnu preko oblaka:

„Što je tebi, dijete moje?“

„Evo me, djede, izdignula iz zdenca neka velika svjetlost i prenijela me ovamo. Do ovuda dospjeh, a u dvor ne puštaju, jer sam se o tebe ogriješio“, — odvraća Potjeh.

Prosuše se suze djedu niz lice. Otimaju mu se i ruke i srce, da ogrli ljubljeno dijete svoje, da ga utješi, da mu pomogne, da izbavi čedo svoje milovano.

Pogleda Marun i Ljutiša u djeda, al djed se sav izmijenio u licu, posinjio, propao i nije nalik na živog čovjeka.

— „Umrijet će nam starac pred ovom strahotom“, šaptahu oni jedan drugome.

Al se starac uto posve ispravio i već se od njih otputio, te se okrenu k njima i reče:

„Idite vi, djeco, vratite se na krčevinu, pa kad vam je oprošteno, vi živite i uživajte u pravednosti ono, što vam je suđeno. A ja idem da pomognem onome, kojemu se najbolje daje uz najtežu cijenu“.

Bijaše glas u djeda posve oslabio, al pred njima stajaše ravan kao stup.

Zagledaše se Ljutiša i Marun: što li ono djeda bunca, da će prijeći preko oblaka, a eto ni sape za govor nema?

Al se već starac odvojio od njih. Odvojio, pošao, zakoračio po oblaku, kao da je ledina. Pa kako zakoračio, tako i pošao. Ide starac, ide, a noge ga nose kao da je perce, a halja mu se na vjetru vije, kao da je oblak po onom oblaku. Tako do rumenog oblačka, tako do staklena brda, tako do širokih stuba. Pohrli starac na stube do unuka. Oj radosti moja, gdje obuhvati djed unuka! Ogrli ga, obuhvati ga, kao da ga nikad otpustiti ne će. I sve slušaju Marun i Ljutiša: preko oblaka se čuje, kako starcu i djetetu grudi jecaju od velike sreće.

Uhvati onda starac za ruku unuka i povede ga uza stube do vrata dvora. Lijevom rukom unuka vodi, a desnom rukom pokuca na dveri.

I vidí čuda! Odmah se vrata širom raskriliše, otvori se sva sjajnost dvora, a uzvanici i gosti plemeniti dočikaju na dverima djeda Vjesta i unuka Potjeha.

Dočikaju, ruke im pružaju i u dvor ih vode.

Još vidješe Marun i Ljutiša, gdje uz prozore prolaze i gdje ih za stol meću: prvog među prvima djeda Vjesta, a do njega Potjeha, te tamo zlatno momče Svarožić zlatnom kupom goste zdravi.

Velika strava uhvati Ljutišu i Maruna, kad se nadoše sami pred ovom strahotom.

— „Da siđemo, brate, na našu krčevinu“, šapnu Marun. I okrenuše se i sađoše. Smućeni od tolikoga čuda stigoše na krčevinu i nikad više onoga puta ni grebena ne mogahu u gori naći.

VIII.

ako bilo i svršilo se.

Marun i Ljutiša poživješe na krčevini. Poživješe dug život ko valjani momci i ljudi, odgojiše čestito koljeno, sinove i unuke. Svako se dobro predavalo od oca na sina, pa i sveti oganj, da se k njemu prilaže po cjepanica svakim danom, kako nikad ne bi izišao.

Ele, pravo se bijaše Bjesomar pobjao Potjeha. Jer da nije poginuo Potjeh tražeći istinu, niti bi bjesovi ostavili Maruna i Ljutišu, niti bi na krčevini više bilo svetog ognja ni čestitog naroda.

Ovako pak sve izišlo na bruku i sramotu Bjesomara i njegove vojske.

Kad Bjesomaru ona dva bijesa dovukli kožuh Potjehov i na njemu trećeg druga, koji još sveudilj revaše kao sulud, razljuti se strahovito Bjesomar, jer spozna, da im izmakoše sva tri momka. — Od velikoga jada dade on svoj trojici bjesova potkresati rogove, neka hodaju vas život okresani na ruglo svakomu.

Al isto na Bjesomaru osta najveća sramota. Eno, svaki mu se dan kašlje od svetoga dima, a u šumu nikud ne smije izaći, da ne susretne koje valjano čeljade.

Ništa dakle ne osta Bjesomaru od svega ovoega negoli prazan kožuh Potjehov. I neka mu je, jer Potjehu i onako ne treba kožuha u zlatnome dvoru Svarožićevu.